

Наукові праці

Видається з грудня 2001

Науково-методичний журнал

Випуск 46, 2006
Том 59

Редакційно-видавнича рада:

Клименко Л.П.	голова редакційно-видавничої ради, головний редактор, доктор технічних наук, професор, ректор МДГУ ім. П. Могили
Мещанінов О.П.	заступник голови редакційно-видавничої ради, заступник головного редактора, доктор педагогічних наук, в.о. професора, проректор з наукової роботи МДГУ ім. П. Могили
Михальченко М.І.	голова редакційної колегії наукової збірки "Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї", член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, президент Академії політичних наук України, провідний науковий співробітник Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України (м. Київ)
Багмет М.О.	голова редколегії серії "Політичні науки", д.і.н., професор
Бровченко Т.О.	голова редколегії серії "Філологія", д.філол.н., професор
Букач М.М.	голова редколегії серії "Педагогічні науки", д.пед.н., професор
Горлачук В.В.	голова редколегії серії "Економічні науки", д.екон.н., професор
Грабак Н.Х.	голова редколегії серії "Екологія", д.с.-г.н., професор, старший науковий співробітник
Клименко Л.П.	голова редколегії серії "Техногенна безпека", д.т.н., професор
Науменко А.М.	голова редколегії серії "Новітня філологія", д.філол.н., професор
Тригуб П.М.	голова редколегії серії "Історичні науки", д.і.н., професор, академік УАН
Фісун М.Т.	голова редколегії серії "Комп'ютерні технології", д.т.н., професор, старший науковий співробітник, дійсний член УАН
Андрєєв В.І.	відповідальний секретар

Адреса редакції:

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10. Тел.: (0512) 55-18-23, 55-15-41, факс: 50-00-69, 50-03-33
E-mail: avi@kma.mk.ua

Редакційна колегія:

Матвєєва Наталя Петрівна, д.філол.н., професор Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили – голова редколегії.

Науменко Анатолій Максимович, д.філол.н., професор Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили.

Мегєла Іван Павлович, д.філол.н., професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дубова Олена Анатоліївна, д.філол.н., професор Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили.

Бєлєхова Лариса Іванівна, д.філол.н., професор Херсонського державного університету.

Гундорова Тамара Іванівна, д.філол.н., професор, зав. відділом теорії літератури Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка.

Висоцька Наталя Олександрівна, д.філол.н., професор кафедри теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету.

Пронкевич Олександр Вікторович, к.філол.н., доцент, декан факультету іноземної філології Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили.

Даниленко Ірина Іванівна, к.філол.н., доцент кафедри української філології та світової літератури Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили.

Остапчук Тетяна Павлівна, к.філол.н., доцент кафедри теорії та практики перекладу та німецької філології Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили.

Лебєднєєва Наталя Михайлівна, к.філол.н., доцент кафедри української філології та світової літератури Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили.

№ 34 Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 59. Вип. 46. Філологія. – Миколаїв Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. – 176 с.

Збірник присвячений розгляду концепту "контактна зона" як парадигмального явища, що визначає різноманітні аспекти сучасної літератури та літературознавства. Осмисленню природи даного концепту сприяє широкий географічний і культурний діапазон літературних творів та філологічних підходів, висвітлених у компаративній перспективі. Збірник розрахований на науковців, аспірантів, студентів філологічного спрямування.

Засновник видання – Національний університет "Києво-Могилянська академія". Видання засноване у 2001 р. Свідоцтво КВ № 5817 від 30.01.2002 р.

Перереєстрація: Засновник видання – Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили. Свідоцтво КВ № 9506 від 14.01.2005 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили (протокол № 7(39) від 14.04.2006 р.).

ISSN 1609-7742

© Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили. 2006

ЗМІСТ

“Контактна зона” як культурологічна та естетична проблема	6
Висоцька Н.О. Гоголь Гангулі з Нью-Йорку: ім’я як локус зустрічі культур в етнічно маркованому тексті.....	6
Коваль М.Р. Пам’ять як поліхронологічна контактна зона в романі Т. Коррагесана Бойла “Кінець світу”.....	11
Лановик З.Б. Жанр Євангелії на перехресті юдейської та еллінської культур.....	17
Лановик М.Б. Літературознавча метафорологія: до проблеми синтезу наукових сфер.....	22
Маценка С.П. Спіраль як мисленнева фігура та метафора тексту (на прикладі творчості Крісті Вольф).....	30
Науменко Н.В. Верліброві структури в системі традиційних ліричних жанрів.....	36
Пронкевич О.В. “Роздуми над Кіхотом” Х. Ортеги-і-Гассета: іспанська національна ідентичність як контактна зона.....	42
Контактні зони в інтелектуально-художньому просторі української та зарубіжної літератур	48
Артюх А.В. Ідея “всесвітньої бібліотеки” в інтерпретації Галини Пагутяк.....	48
Варецька С.О. Відтворення і перетворення дійсності в повісті “Зустріч у Тельзіті” Гюнтера Граса.....	53
Гладій О.Б. Фольклорні витоки міфу про Україну в поезії перших українських переселенців до Канади.....	57
Гон О.М. Історія банків як контактна зона в “Кантос” Езри Паунда.....	59
Гулько Т.В. “La bien plantada” Еухеніо д’Орса: простір перетину еонів “класицизм” і “бароко”.....	65
Дубініна О.В. Текст – паратекст: контактна зона рецепції (на матеріалі романів В. Стайрона).....	70
Жабоклицька Б. Міфічний образ Східної Галиції у творах Анджея Кушневича як парадигма мультикультурального співіснування.....	74
Кремінь Т.Д. Концептуальні зіткнення типів свідомості в українській ліриці 1960-1980-х рр.	78
Підопригора С.В. Романний триптих “Вогненні стовпи” Р. Іванчука: від авторського жанрового визначення до змісту.....	82
Рахнянський В.В. Образ осені в романі Р. Анаїї “Осінь на Ріо Гранде”.....	88
Рітц-Ракул К. Поетика лабіринту в романі С. Моултропа “Сад перемоги”.....	91
Сизоненко Н.А. Постмодерне переосмислення топосу зустрічі Старого та Нового світів у романі Дж. Вінтерсон “Якої статі вишня?”.....	99
Сінченко О.Д. Мариністичні мотиви в поезії Богдана-Ігоря Антонича і Святослава Гординського.....	104
Старшова О.О. Діалогізм як принцип побудови образу автора в романі Джона Барта “Припливні сказання: Роман”.....	107
Хітрова Т.В. Шекспірознавчий дискурс Німеччини ХІХ століття: механізми інституалізації.....	112
Цимбал Я.В. Трамвай – це контактна зона? (Про трамвай в українській літературі першої третини ХХ ст.).....	117

УДК 821.111(73+72)-312.4.09

Рахнянський В.В., аспірант Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського, викладач Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова

Образ осені в романі Р. Анаїї “Осінь на Ріо Гранде”

Рудольфо Анаїю називають “хрещеним батьком” літератури чикано. Система образності в його творчості відбиває особливості світовідчуття мексикано-американців. У даній статті пропонується інтерпретація образу осені в романі Р. Анаїї “Осінь на Ріо Гранде”. Трактуювання цього образу досліджується з двох точок зору: міфологічних уявлень чикано і архетипного аналізу.

Rudolfo Anaya is a “godfather” of Chicano literature. Anaya’s imagery system in his creative activity reflects the peculiarities of Mexican – American world perception. The article focuses on the interpretation of an image of autumn in the novel Rio Grande Fall. The interpretation is shown from two points of view: Chicano mythology and archetypal analysis.

“Якщо мені судилося бути письменником, то це завдяки голосам мого народу, які є частиною мого прагнення, мого пошуку”, – так написав у своєму автобіографічному есе прозаїк, драматург, поет, а нині і професор англійської філології в університеті Нью-Мексико Рудольфо Анаїя, творець літературного світу чикано. В результаті детального вивчення ним етноісторії мексикано-американців, їх культури, філософії буття в його творчість прийшли ацтекський і мексиканський міфи, барвіста, енергійна мова, магичні ритуали, вірування, своєрідні жанрові форми, система стійких образів-символів, що є основою цілісного бачення світу чикано.

Свій погляд на вирішення центральних питань будь-якої етнічної літератури (пошук своєї ідентичності і культурних коренів, асиміляція, створення прообразу майбутнього) Р. Анаїя висловлює у своїй “містичній” прозі, де мови міфу, магії та символів дозволяють дослідити таємницю життя, зіставити культурні спадщини різних народів. Образності в творчості Анаїї відведена особлива роль: вона є інструментом, який допомагає висвітлити еволюцію духовного розвитку людини і народу, розшифрувати загальнокультурні проблеми.

У даній статті пропонується інтерпретація образу осені в романі Р. Анаїї “Осінь на Ріо Гранде” [4]. Цей роман є другим із серії “містичних” детективних романів про Сонні Бака, мексикано-американського детектива, який вперше з’явився у романі Анаїї “Зіа Саммер”.

Трактуювання образу осені в статті досліджується з двох точок зору: традиційної, в якій основою є міфологічні уявлення конкретного народу (в нашому випадку американців мексиканського походження), і з точки зору архетипного

аналізу. Для цілей цього останнього ми спиралися на погляди відомого канадського науковця Н. Фрая, який у своїй праці “Анатомія критики” [6] дає детальний опис чотирьох основних нарративних модусів (романс, комедія, трагедія, сатира плюс іронія). Міф осені співвідноситься з трагічною розповідною категорією літератури. Р. Анаїя створив у романі яскраві анімалістичні образи Ворона та Койота, які є священними тваринами для північних американців (індіанців), образи природи та життєвого циклу (ріки, сонця). Знайшли місце в романі й символи культури чикано (Гвадалупська Богоматір, Ла Йорона, Ацтлан – свій варіант мрії американського континенту). Та все ж центральним є образ осені. “Осінь” заявлена у назві твору, події розгортаються протягом жовтня і, нарешті, це улюблена пора мексикано-американців, про це згадує автор у романі: “Осінь – найприємніша пора року в долині Ріо Гранде, вона зачаровує кожного, хто завітає до Нью – Мексико” [4; 21], “Для кожного чикано осінь є часом миру, спокою і домашнього затишку” [4; 115].

Дія роману розгортається у двох вимірах, як у більшості творів Анаїї, – об’єктивній та магичній реальностях. У творі майстерно поєднані магичний реалізм та риси класичного та постмодерністського детективу. Письменник вдало використав переваги подібного симбіозу – події подані в ретроспекції, у центрі розповіді – долі персонажів, чикано трьох поколінь, які зламани конфліктом між своїм внутрішнім світом і світом зовнішнім, між дійсністю бажаною і тією, що встановлена соціальним оточенням, твір насичений спогадами героїв про своє минуле, ностальгією за ним. За Н. Фраєм, це головні ознаки трагедійного твору, що зумовлюють високе на-

пруження психологічних переживань персонажів [6; 238].

Але у зустрічах із минулим у романі закладено не тільки наслідування зразку, але й полеміка з ним. Здається, чикано давніх часів, які не бажали вливатися в американське суспільство та жили у своїй “не-місцевості”, було легше, ніж їх нащадкам, які розуміють свою долю і своє місце в сучасній Америці. Р. Анайя підкреслює: всемогутня доля – маркер більшості трагедій – вирішила, що для чикано прийшов час для вирішення соціально-політичних і культурних проблем, які торкаються окремої людини і всієї спільноти. Америка народилася як країна іммігрантів і, згідно із написом на статуї Свободи, запрошує до себе “голодних, втомлених і скривджених”. У Сполучених Штатах і сьогодні найбільш потужно відчувається присутність потоку нових переселенців. Намагаючись адаптуватися до незвичайного для них способу життя і менталітету, вони збагачують цей менталітет багатством, що принесли зі своєї “старої батьківщини”, одночасно переймаючи і типові особливості американського мислення і культури. Американці іспанського походження, Hispanics – найбільша національна меншина в США. А Chicanos серед них посідають особливе місце. Сполучені Штати для сучасного чикано є вже єдиною батьківщиною, але іноді генетична пам'ять підказує, що десь за Ріо Гранде знаходиться втрачений рай, із якого його предків вигнали якісь надсили. Вихідці з Мексики згадують про своє коріння: “Адже ми, спадкоємці ацтеків та майя, були на цій землі першими. Потім прийшли іспанці, потім ви, “уоспи” (від англійського WASP – “білий американець англосаксонського походження та протестантського віросповідання”).

Історія мексикано-американців (сучасних чикано) розпочинається з 1848 року, коли Сполучені Штати Америки за анексією здобули велику частину території Мексики вздовж кордону від Браунсвілла (Техас) до Тіхуани на Тихому океані, в цілому п'ять штатів: Техас, Нью-Мексико, Колорадо, Арізону, Каліфорнію. Передісторія чикано повертає нас до ацтеків і майя, до іспанських конкістадорів. Французька дослідниця культури чикано М. Рокард висловила думку, що Південний Захід Сполучених Штатів Америки для мексикано-американців “назавжди залишається Чиканоландією, де колись їхні пращури жили у злагоді один з одним і природою” [7; 79].

Детективний сюжет роману переміщується у сферу пошуків героєм особистісної ідентичності, своєрідної реконструкції біографії і культурної спадщини мексикано-американців у цілому. Фабула роману проста: під час фієсти повітряних куль в Альбукерке, що організують щорічно восени, трапляється серія вбивств. До справи їх розслідування долучається Сонні. Це зму-

шує його стати на зловісний шлях, що веде до світу чорної магії, корупції, наркобізнесу. У сюжеті присутні інші ключові топоси жанру: кіднепінг, “російська” загроза, небезпека ядерного вибуху, тероризм, експериментування з новітніми технологіями у галузі генетики людини. Здійснення помсти за допомогою потойбічних сил та практика спіритуалізму, представлена у діях ворожки Лоренци та дона Елізео, встановлюють порядок у світі. Таку ознаку твору Н. Фрай класифікував як типову для трагічного нарративу [6]. Образ героя подано у динаміці. Протягом твору він зазнає еволюції: через своїх духовних вчителів він відкриває світ своїх предків, цілісність неповторної культури. Завдяки цьому Сонні звільняється від відчуття емоційної роздвоєності. Після зустрічі з цими “духовними провідниками” Сонні усвідомлює, що весь його попередній життєвий досвід закорінений в емоційних спогадах дитячих років. Цим Р. Анайя стверджує: все починається з рідної домівки.

Образ осені можна розглянути через інший, новий для європейської художньої свідомості образ Ла Йорони. У роботі російської дослідниці Т. Воронченко “Мексикано-американський феномен у літературі США” [2] йдеться про основу цього ацтекського міфу. Блукаючий привід матері, яка оплакує своїх дітей, “її крики і плач є передвісниками нових людських жертв” [2; 151]. Мотивами, пов'язаними із переказами про Ла Йорону, пасичений фольклор Південного Заходу Америки. Присутність Ла Йорони у культурному просторі мексикано-американців настільки велика, що 10 травня, в День Матері, згадують і її, незважаючи на те, що “серед блукаючих привидів найбільш жадлива ця жінка, яка блукає ночами у пошуках своїх дітей” [2; 152]. Щодо форми втілення образу Ла Йорони у фольклорі, а потім і в літературі, то тут спостерігається певна лінійна закономірність. Як правило, Йорона – невтішна матір, яка розшукує своїх дітей (яких вона сама ж і вбила) – одна лінія, або небезпечна для людини сирена (що поглиблюється її визначним вампіризмом) – друга лінія [2]. В текстовому просторі твору згадується, що осінь – це час Ла Йорони. В образі Сонні та його стосунків із природою Р. Анайя відтворює міфологічні мотиви цього жіночого персонажу (“присутність ріки” у почуттях та снах героя, її голос у крику пугача). Символізм міфу та зв'язок із семантикою осені в романі реалізується таким чином: Ла Йорона оплакує своїх дітей, які потрапили у лабеті сучасного техногенного світу і шукають своє “я”, роблячи спроби самовираження. У філософсько-художньому осмисленні авторів чикано сучасний світ, створений в результаті поступового руху європейської (західної) цивілізації, виглядає жорстким, технократичним, із відчуженням у людських відносинах. У романі тра-

гічним представлене і саме осмислення історії чикано.

Отже, ми спробували навести ознаки, які характеризують цей роман як трагічний за наративною категорією літератури, спираючись на положення Н. Фрая. Так, у міфологіях більшості народів (зокрема, в західній традиції) осінь – це час відмирання, туги, скорботи. “Словник літературних символів” М. Фарбера розповідає, що осіння пора асоціюється із закінченням життєвого циклу, смертю [5; 17]. Але цей погляд стосовно культури чикано, здається, потребує коригування. Першим контраргументом може бути присутність сонця майже в усіх описах природи роману та взагалі в системі символів мексикано-американців, яка співвідноситься з радістю, оптимістичним світосприйняттям. Образ сонця поетизований і філософськи асоціативний; у ньому втілені ідеї перемоги дня над ніччю, життя над смертю, братерства над відчуженням [2]. М. Рокард небезпідставно ефектно дає назву книзі про творчість мексикано-американських авторів “Діти Сонця” [7]. Розкриваючи символіку назви, вона пише: “Література чикано сфокусована на всепроникаючому сонці” [7; 356]. В цьому докорінна відмінність літератури чикано від європейської літератури, насиченої “temen-to mo’i” (lat. – пам’ятай про смерть) і екзистенціалістськими мотивами. Попри напружений сюжет, коли герої спинаються на межі смерті, сонце залишається образом надії на нове життя. Автор дає відчуття “сонце, що висить над обрисом”, “спекотні сонячні промені, які торкаються жителів Ріо Гранде”, “гарячий сухий вітер” [4]. Символічно, що сонце і світло – постійні супутники Сонні Баката, його друзів.

Другим “проти” у трактуванні образу осені як трагедії для мексикано-американців може стати думка П. Топера, який у своїй статті “Трагічне у мистецтві ХХ століття” [3] говорить, що “латиноамериканська культура, насичена фольклорними мотивами і міфологічними уявленнями, має свої характерні особливості трактування сфери трагічного, які перетворюють її на дуже далеку від звичного європейського сприйняття” [3; 374]. На підтвердження цього

згадаємо хоча б найпопулярніше мексиканське свято День Мертвих. У ньому відбилосся своєрідне ставлення мексиканців до смерті. Цей день перетворився на радісне свято, із дитинства знайомий кожному мексиканцю карнавальний образ смерті, що сміється, відтворює образ всемогутнього часу, який знову і знову приносить світу загибель і відродження, – образ, що розкриває саму сутність народного життєсприйняття і втілює давньоацтекську концепцію єдності життя і смерті.

Але треба зауважити, що такий погляд на єдність життя і смерті притаманний не тільки латиноамериканській традиції. Він був характерний практично для всіх архаїчних суспільств, а потім, із зростанням індивідуалізму, це прийняття смерті як частини життя атрофувалося. А ось в Мексиці воно збереглося. М. Бахтін у своїй книзі “Творчість Франсуа Рабле і народна культура середньовіччя і Ренесансу” [1], пише: “Учасник карнавалу – народ – абсолютно веселий господар землі, що залита світлом, тому що він знає смерть тільки таку, що таїть у собі нове народження, тому що він знає веселий образ становлення і часу. Учасники карнавалу об’єктивно дотичні народному відчуттю своєї колективної вічності, свого земного історичного народного безсмертя і безперервного відновлення росту” [1; 275].

Компаративістські дослідження доводять, що роль традиції у сприйнятті трагічної субстанції життя дуже велика. Таким чином, розглянутий у нашій статті образ осені (на прикладі твору “Осінь на Ріо Гранде” Р. Анаїя) може сприйматися як трагічний із точки зору європейської (західної) традиції, або ж можна інтерпретувати його як радісну, красиву пору року, метафору часу зрілості і підбиття життєвих підсумків окремої людини або цілого народу. Ці дві протилежні точки зору цілком співвідносяться із мультикультурною моделлю кінця ХХ – початку ХХІ століть, яка створює сприятливі умови для взаємопроникнення різних культурних парадигм, що і примушує сучасне літературознавство переосмислювати зміст звичних традиційних канонів європейського художнього мислення.

Література

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. – М., 1990. – 580 с.
2. Воронченко Т. В. Мексикано-американский феномен в литературе США. – М.: МГУ, 1992. – 232с.
3. Топер П.Г. Трагическое в искусстве ХХ века // Художественные ориентиры зарубежной литературы ХХ века / Общ. ред. А.Б. Базилевского, Ю.Н. Гирина и др. – М.: ИМЛИ РАН, 2002. –
4. Anaya R. Rio Grande Fall. – N. Y.: Warner Books, 1997. – 360 p.
5. Farber M. Dictionary of Literary Symbols. – Cambridge University Press, 1998. – 305 p.
6. Frye N. Anatomy of Criticism: Four Essays. – London: Penguin Books, 1990. – 291 p.
7. Rocard M. The Children of the Sun. – Tucson: Arizona University Press, 1989. – 273 p.

Редактор *О.Шатун*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *І.Терентієва*.
Друк *С.Волинець*.
Фальцовально-палітурні роботи *А.Грубкіна*.

Здано до набору 26.05.2006 р. Підписано до друку 02.10.2006 р.
Папір офсетний. Формат 60x84¹/₈. Гарнітура "Тайме". Обл.-вид.
арк. 23,3. Умовн. друк. арк. 25,5. Наклад 300 прим. Зам. № 1556.

Видавництво МДГУ ім. Петра Могили.
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 1175 від 25.12.2002 р.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.